

Ciutats i no-discriminació.

Consideracions teòriques, normatives i pràctiques

Observatori DESC. @Observadesc

Paraules clau: discriminació i desigualtats urbanes, dret a la ciutat, drets humans, polítiques locals

Aquest text aborda la discriminació dins l'espai urbà i la relació entre el dret a la no-discriminació (com a ingredient necessari del dret a la ciutat) i les polítiques locals, tot posant èmfasi en els rols específics que tenen els governs municipals i la ciutadania per tal d'aconseguir uns espais urbans veritablement inclusius. En primer lloc es tracta la discriminació a nivell més teòric, detallant-ne breument el caràcter polièdric i les múltiples manifestacions que té en eixos com el del gènere i l'orientació sexual, l'origen ètnic, la religió, la situació migratòria i socioeconòmica o l'edat i l'estat de salut. Són eixos que sovint s'entrecruen i es reforcen en termes d'interseccionalitat. Es tracten després les diferents tipologies i agents discriminadors: des de la discriminació institucional a l'espacial, tot passant pel fenomen de la discriminació sistèmica o estructural. Posteriorment s'exposen diferents enfocaments, normativa i jurisprudència internacionals sobre el dret a la ciutat i el principi de no-discriminació, tot parant atenció en el paper que s'adjudica a les ciutats i els governs municipals. Per acabar, s'esmenten algunes iniciatives concretes per prevenir i combatre les discriminacions en l'àmbit municipal i a l'apartat final de conclusions s'apunten algunes recomanacions.

Introducció

El principi de no-discriminació és un element indissoluble del dret a la ciutat (Harvey, 2013). L'espai urbà esdevé escenari de desigualtats i discriminacions, atès que reflecteix l'estructura i les dinàmiques de la societat, alhora que pot reforçar-les i perpetuar-les. En definitiva, l'espai urbà és producte de les relacions socials i, com a tal, constitueix una expressió física o material de les seves dinàmiques i conflictes (Lefebvre, 2013). Sota aquesta

premissa, hem comprovat com, en un context de crisi com l'ocasionat per la pandèmia de la covid-19, s'han fet encara més evidents les desigualtats en l'accés a un habitatge digne, a un espai net i segur i a serveis i equipaments públics. La solució a aquestes mancances passa per exigir col·lectivament una transformació de les ciutats i dels processos d'urbanització per aconseguir espais lliures de tot tipus de discriminació, en una lluita constant per identificar i combatre les múltiples formes que adopta.

En paral·lel, hem vist com les ciutats tenen un paper fonamental com a espais on es poden desenvolupar eines o experiències de lluita contra la discriminació. De la mateixa manera que l'espai urbà reflecteix les desigualtats existents, mitjançant la intervenció sobre aquest espai esdevé possible incidir —almenys parcialment— en aquestes desigualtats. Les ciutats són particularment proclius al desplegament de noves lògiques que més tard poden ser extrapolables a altres territoris. Alhora, des del punt de vista institucional, les administracions municipals són les institucions més properes a les persones i, per tant, les que tenen més capacitat d'incidència, en comparació amb altres institucions d'escala regional o estatal. En aquest sentit, els ajuntaments són el focus de normatives i accions dins el sistema de drets humans, tant en l'àmbit internacional com local, encaminades a assolir ciutats lliures de discriminació. A continuació repassem algunes d'aquestes iniciatives, tot aturant-nos, primer, en el fenomen de la discriminació i les seves múltiples cares.

1. Eixos i formes de la discriminació

La discriminació suposa la ruptura del principi bàsic que impel·leix un tracte equitatiu a totes les persones, amb

independència de les circumstàncies personals o socials. Apropar-se a la discriminació significa entendre que els drets i les llibertats s'han reconegut a partir d'un model liberal hegemònic que ha perseguit, negat o desvalorat totes aquelles expressions que no encaixen dins d'aquest model (Sousa Santos, 1997: 115-122). En el marc d'aquesta hegemonia, col·lectius com les dones, les persones amb diversitat funcional, el col·lectiu LGBTQ+, les persones migrants, les minories ètniques, entre molts d'altres, han patit al llarg de la història una discriminació que es tradueix en una manca de drets o en un reconeixement construït des de la devaluació, la denegació o el menyspreu (Young, 2011).

Per tant, les formes o els eixos de desigualtat i discriminació són múltiples. Per alguns d'aquests eixos, les lluites i moviments socials han visibilitzat la discriminació i han forçat nous marcs d'actuació més inclusius, com és el cas de les construïdes al voltant del gènere, el color de la pell o la diversitat sexual. En d'altres, les relacions de desigualtat en termes de poder i recursos fan que la diferència continuï molt invisibilitzada i normalitzada, de manera que és difícil prendre'n consciència col·lectivament i actuar. A Catalunya, la recent Llei 19/2020 d'igualtat de tracte i no-discriminació inclou nous eixos de discriminació que fins ara eren molt desconeguts. Aquest és el cas del sensellarisme, de les persones amb privació de llibertat, de l'aporofòbia (el refús o odi cap a les persones empobrides o sense llar) o de l'estat serològic. Totes aquestes formes d'exclusió mostren discriminacions arrelades i invisibilitzades.

Sobre la base d'unes estructures socials patriarcal, la discriminació de gènere es fa palesa pel que fa a la menor capacitat d'accés a recursos i poder de decisió per part de

les dones, per exemple pel que fa a la planificació urbana. Aquesta forma de discriminació, estretament relacionada amb la divisió entre les tasques productives i reproductives, la feminització de la pobresa i la bretxa salarial, dificulta particularment l'accés de les dones a un habitatge digne i adequat. Alhora, en àmbits com la mobilitat i el transport, les dones es troben més exposades a patir assetjament i agressions i, per tant, a no poder viatjar d'una manera segura (Col·lectiu Punt 6, 2019). Pel que fa a l'orientació i la identitat sexual, la comunitat LGBTQ+ pateix amb més freqüència agressions de tot tipus, verbals i físiques, a l'espai públic.

La racialització —la construcció de fenotips o d'altres elements diferenciadors a partir de la categoria sociocultural *raça*— també es relaciona en molts casos amb la manca d'accés a un habitatge adequat, una dinàmica que tot sovint comporta fenòmens de segregació residencial. Sovint les comunitats racialitzades es troben relegades als sectors perifèrics i menys dotats d'infraestructures i equipaments de les ciutats i tenen moltes més dificultats per satisfer les seves necessitats habitacionals. La segregació també comporta, entre d'altres coses, un cost elevat de desplaçament als llocs de feina o formació i l'esmentada falta de serveis adequats, com ara l'atenció sanitària, amb les conseqüents repercussions sobre la salut i altres esferes de la vida.

La qüestió és que sovint els eixos de desigualtat i discriminació se superposen i s'entrecreuen, tot reforçant-se, en el fenomen que es coneix com a interseccionalitat. Així doncs, les persones poden pertànyer a més d'un grup desafavorit al mateix temps, fet que agreuja la

discriminació específica que pateixen. Per tant, en comptes d'actuar exclusivament en un àmbit o eix, cal considerar els efectes agregats de les diferents discriminacions. Teoritzat inicialment des del feminisme negre (Crenshaw, 1989), el concepte d'interseccionalitat s'ha emprat així mateix dins la jurisprudència internacional, per exemple a la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (Recomanacions Generals n. 25 i 32), o per part del Tribunal Interamericà de Drets Humans, en casos com el de González Lluy i altres contra l'Equador.

D'acord amb aquesta interseccionalitat i amb el caràcter complex i polifacètic del fenomen, la discriminació funciona a diferents àmbits, tot adoptant formes diverses, la naturalesa de les quals passem a definir breument.

2. Com actua la discriminació?

La discriminació pot actuar a escala individual, de manera que les diferents expressions de desigualtat tenen efecte sobre una persona, ja sigui de manera directa, indirecta, múltiple o per associació, entre d'altres. Ara bé, el marc de la discriminació actua també amb efectes col·lectius que transcendeixen la perspectiva individual. L'arrel i les conseqüències d'aquesta dimensió col·lectiva són més profundes i sovint violentes. En les discriminacions amb abast col·lectiu, les relacions de poder inequívocament potencien els efectes de l'exclusió i deixen un marc d'actuació que normalitza, legalitza i perpetua les desigualtats.

Una d'aquestes formes és la *discriminació institucional*, la qual té com a marc d'actuació el poder que s'atribueix l'Estat o les institucions. Es tracta de l'existència de

normes, polítiques i pràctiques —tant d'actors públics com privats— la implementació de les quals perjudica determinats grups en situació de vulnerabilitat. Exemples d'això serien:

- Les declaracions d'autoritats públiques que inciten o justifiquen la discriminació, tot criminalitzant certs usos de l'espai atribuïts a col·lectius vulnerabilitzats, com ara les persones sense llar o les treballadores sexuals.
- La promulgació de lleis que neguen drets (civils, socials, polítics) o que només els reconeixen parcialment i de manera condicionada, a aquests mateixos col·lectius discriminats, com és el cas de les regulacions d'estrangeria.
- El disseny i la implementació de polítiques que invisibilitzen els col·lectius esmentats o que directament els discriminen: per exemple, plans educatius que obvien la diversitat de gènere o cultural. Aquí s'inclourien les visions i els tractaments paternalistes promoguts per certes polítiques públiques.

Un altre tipus de discriminació amb abast col·lectiu és la *discriminació espacial*. Es tracta, específicament, de la discriminació relacionada amb la distribució territorial desigual de l'accés als recursos i les oportunitats que ofereix la ciutat. És a dir, de gaudir o no d'una xarxa adequada de transport públic, d'espais verds, d'una oferta cultural i d'oci, de serveis públics de qualitat o de possibilitats d'accés a l'habitatge assequible. En efecte, a moltes ciutats els millors serveis i espais públics es concentren a les zones de renda

més elevada, mentre que les àrees empobrides, en canvi, concentren les infraestructures i els serveis contaminants i de menys qualitat.

Al mateix temps, la discriminació espacial reforça altres tipus de desigualtats concomitants, fet que propicia que les persones siguin discriminades només pel fet de residir en una determinada ubicació, en el fenomen que es coneix com *efecte barri* (Nel·lo, 2021).

També trobem la *discriminació sistèmica o estructural*. Parlem de discriminació sistèmica o estructural quan no es tracta d'una pràctica o llei específica que discrimina un col·lectiu determinat, sinó d'un conjunt de pràctiques i normes que actuen en diversos àmbits (jurídic, social, polític, econòmic, etc.), de manera que situa determinat grup en una posició de subordinació i vulnerabilitat. Es manifesta, així, el poder i l'opressió exercides pels grups privilegiats (Young, 2011) sobre les dones, el col·lectiu LGTBI+, el poble gitano, les persones migrades o racialitzades, la gent gran, etc.

L'existència de la discriminació sistèmica ha estat reconeguda en el Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC) promogut per l'ONU (Observació General n. 20 del 2009) o pel Comitè per l'Eliminació de la Discriminació Racial (Recomanació General n. 34 del 2011).

3. Rol de les ciutats en el marc de la protecció dels drets humans i la lluita contra la discriminació

De la mateixa manera que la discriminació aplicada pels poders institucionals té un abast molt ampli i generalitzat,

també les polítiques o mesures adoptades en la lluita contra la discriminació depenen d'una transformació col·lectiva i de les mateixes institucions. En aquesta línia, la lluita contra la discriminació ha estat principalment enfocada cap a les actuacions i les obligacions que tenen els Estats en el marc del dret internacional dels drets humans, però sovint s'ha deixat de banda el paper que tenen les ciutats. Tal com ja s'ha esmentat, les ciutats són uns espais propicis per adoptar noves pràctiques o polítiques que posteriorment poden ser emulades per altres, i també són l'escenari on el ressò i la capacitat transformadora de la lluita dels moviments socials pot ser més forta, atesa la proximitat amb el poder i la capacitat per influir-hi. Per la gran majoria de casos, els punts de partida d'actuacions o polítiques realment transformadores es troba en les reivindicacions socials en l'àmbit municipal i són també els ajuntaments els espais on s'adopten iniciatives que comporten passos importants en la lluita contra la discriminació.

Aquesta perspectiva es reflecteix a la Carta mundial pel dret a la ciutat, on les protagonistes del canvi social són les ciutats. A les ciutats es viu i es desenvolupa la vida i és també l'indret on han nascut les transformacions socials més rellevants. La Carta obre el seu article 1 amb la declaració que “totes les persones tenen dret a la ciutat sense discriminacions de gènere, edat, raça, ètnia o orientació política i religiosa”. En la mateixa línia, la Carta mundial dels drets humans a la ciutat comuna les autoritats municipals a garantir l'exercici dels drets esmentats sense que es doni cap tipus de discriminació. O la Nova agenda urbana fa èmfasi en la fita d'aconseguir ciutats lliures de tota discriminació i enumera tot un seguit de fenòmens i col·lectius que sovint en pateixen:

posar fi a les múltiples formes de discriminació a què s'enfronten, entre d'altres, les dones i les nenes, els nens i els joves, les persones amb discapacitat, les persones que viuen amb VIH/SIDA, les persones d'edat, els pobles indígenes i les comunitats locals, els habitants de barris marginals i assentaments informals, les persones sense llar, els treballadors, els petits agricultors i pescadors, els refugiats, els repatriats, els desplaçats interns i els migrants, independentment de la seva situació migratòria (Nova Agenda Urbana, paràgraf 20è).

A ciutats d'arreu del món s'han promulgat ordenances específiques per combatre accions discriminatòries comeses tant per part de la mateixa ciutadania com per agents públics i privats, amb l'objectiu d'aconseguir espais públics lliures de tot tipus de discriminacions. Referents d'aquest tipus de normatives són les ordenances aprovades a Lima (Perú) o Jackson (EUA). O també les anomenades *accions afirmatives*, lleis municipals per afavorir que un percentatge del personal contractat, dins el sector tant públic com privat, pertanyi a grups minoritaris vulnerabilitats, per exemple a Sud-àfrica on la Llei d'equitat en l'ocupació estableix que, als municipis, el sector públic i també les empreses privades amb més de 50 empleats han d'implementar un pla d'equitat en el qual una determinada proporció del personal de tots els nivells ha de pertànyer a grups minoritaris. Instruments del mateix tipus són les quotes per a persones amb discapacitat vigents en nombrosos municipis. A Catalunya, el 2015 es va establir la reserva del 2% a favor de les persones amb discapacitat a empreses amb més de 50 treballadors.

La importància de les ciutats en la lluita contra la discriminació també es troba reflectida en la Convenció internacional sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació racial (CERD), la qual incorpora expressament les ciutats en el mandat de revisar totes les polítiques governamentals i reformar o anul·lar aquelles lleis o disposicions que creïn o reforcin la discriminació (article 2.c). Concretament, s'obliga els governs municipals a vetllar perquè les seves actuacions no tinguin o puguin tenir un efecte discriminatori, tot revisant el disseny i la implementació de les seves polítiques, inclosa l'aparent neutralitat o no-intervenció, que pot generar o afavorir també certes discriminacions. Exemple d'una política clarament discriminatòria aplicada des de les administracions locals seria la prohibició o la restricció de la venda ambulant mitjançant normatives municipals. Aquestes normes són discriminatòries perquè desenvolupen un concepte de dret al treball molt vinculat al mercat formal que, excloent per interessos econòmics altres formes de desenvolupament del dret al treball, agreugen la vulnerabilitat i l'exclusió dels grups que protagonitzen aquestes formes de treball —població migrada i racialitzada, freqüentment—, tot afavorint alhora discursos excloents i criminalitzadors.

Cal també esmentar que, més enllà dels documents internacionals on es visibilitza el paper que tenen les ciutats en la lluita contra la discriminació, les ciutats també són responsables de desenvolupar eines i polítiques de lluita contra la discriminació en el marc de les obligacions derivades del dret internacional. Així, tant pel PIDCP (Pacte de drets civils i polítics) com pel PDESC (Pacte de drets econòmics, socials i culturals), les ciutats han de

garantir els diferents drets civils, polítics, econòmics, socials i culturals a partir de mesures com la participació ciutadana en les decisions o la gestió de les infraestructures i serveis públics com la salut o l'educació, entre d'altres. Des d'aquesta perspectiva de ciutats compromeses amb la protecció i el desenvolupament dels drets humans i la lluita contra la discriminació és necessari superar la visió reduccionista que la delimitació de competències imposa.

Tanmateix, les ciutats o governs municipals no han estat considerats responsables directes, sinó indirectes o subsidiaris, dels acords i els compromisos que prenen els Estats. Les ciutats no només són responsables de fer la gestió en els àmbits materials que la respectiva normativa indica, ans al contrari, la protecció dels drets humans atorga a les ciutats una competència universal per actuar. De fet, diverses ciutats del món s'han declarat oficialment "ciutats de drets humans", ciutats compromeses amb la garantia del principi de no-discriminació. També cal esmentar, reforçant l'argument esgrimit, la posició del Comitè contra l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació en la recomanació a Eslovàquia (CERD/C/SVK9-10), on va declarar la improcedència d'esgrimir l'autonomia local i regional per excusar la discriminació i l'incompliment de les obligacions internacionals signades per l'Estat en matèria de provisió d'habitatge social per a població d'origen gitano.

Seguint aquesta línia, els tribunals internacionals han començat a emetre recomanacions o declaracions que vinculen directament les ciutats amb les obligacions de lluita contra la discriminació. Així, s'ha instat les autoritats locals de diverses parts del món a posar en pràctica els

mandats internacionals en matèria de no-discriminació de les persones amb discapacitat: resolució CRPD/C/15/D/11/2013 i CRPD/C/20/D/35/2016 del Comitè sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat sobre plans d'accessibilitat i governs municipals australians. Sobre la prohibició de l'ús de perfils racials per part de policies locals a Espanya, trobem la resolució del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, CCPR/C/96/D/1493/2006 (el Tribunal Interamericà de Drets Humans ho faria en el cas Acosta Martínez i altres contra l'Argentina). O també els dictàmens del CEDAW en el cas M. W. contra Dinamarca (CEDAW/C/63/D/46/2012), amb un seguit de recomanacions adreçades als professionals d'àmbit local sobre la necessitat de garantir els drets dels infants i no discriminar per raons de gènere, ètnia, etc. en casos de retirada de custòdia a pares i mares d'origen estranger.

Per tant, es pot identificar una evolució que proclama un paper més protagonista de les ciutats per tal de fer efectiu el dret a la no-discriminació com a part del dret a la ciutat, tot reconeixent, d'una banda, la interseccionalitat de les discriminacions i, de l'altra, l'autonomia i la capacitat d'actuació dels governs municipals. Per exemple, el CERD va emetre un dictamen, en el cas El Ayoubi contra Espanya (E/C.12/69/D/54/2018), en què recordava l'obligació per part de les autoritats locals de garantir que les normes d'accés a l'habitatge social —o a un allotjament alternatiu— no contribueixin a la discriminació i l'estigmatització sistèmiques patides per les persones en situació de pobresa. És menys freqüent que dictàmens i resolucions defensin el paper directe que tenen els governs de les ciutats en la protecció dels drets humans i del dret a

la ciutat. Però es poden assenyalar alguns avenços: com el compromís dels governs municipals que adopten l'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible (UNPD) de prestar serveis i desenvolupar polítiques lliures de discriminació, o el fet que un dels objectius concrets d'aquesta mateixa agenda, l'onze, plantegi “fer que les ciutats i els assentaments humans siguin inclusius, segurs, resilents i sostenibles”. La qual cosa demanda una rol més proactiu de les ciutats i els governs locals.

4. Algunes iniciatives

Fora de l'àmbit normatiu i jurisprudencial, trobem xarxes i iniciatives que desenvolupen d'una manera concreta el dret a la no-discriminació com a part del dret a la ciutat. Iniciatives com la Coalició Europea de Ciutats contra el Racisme —integrada dins la Coalició Internacional de Ciutats Inclusives i Sostenibles, promoguda per la UNESCO des del 2004—, inclouen en el seu Pla d'acció la creació d'oficines contra la discriminació en l'àmbit local, entre altres eines. O la Comissió d'Inclusió Social, Democràcia Participativa i Drets Humans de Ciutats i Governos Locals Units, amb un recorregut ja de 20 anys.

Resulta adient també fixar-se en algunes iniciatives i polítiques desenvolupades per governs municipals d'arreu del món per prevenir la discriminació a les seves ciutats i lluitar-hi en contra. Per exemple, trobem l'establiment d'unitats específiques, oficines i observatoris per oferir assessorament i suport social i jurídic a les víctimes. Òrgans que poden ajudar també en la tasca de conscienciar i formar el funcionariat i la ciutadania en general, publicant informes, participant en litigis considerats estratègics o organitzant cursos. En aquest sentit, s'ha desenvolupat

formació amb un enfocament de no-discriminació per a funcionariat i, en concret, per als cossos policials locals, a ciutats com Londres o Buenos Aires.

També hi ha les ja esmentades ordenances específiques que persegueixen tot tipus de discriminacions i vetllen per l'existència d'espais públics inclusius o les accions afirmatives que busquen garantir l'equitat en la contractació pública en l'àmbit municipal. O, en un pla més simbòlic, trobem la creació d'espais memorials, estàtues, noms de carrers, etc., en homenatge a les víctimes de la discriminació o els i les defensors del dret a la ciutat i dels drets humans, en general. O les campanyes per conscienciar i promoure una cultura de la no-discriminació. Un exemple és la substitució a Barcelona de la plaça d'Antonio López (comerciant esclavista) pel nom d'Idrissa Diallo, un migrant en situació irregular que va morir en un centre d'internament d'estrangers com a conseqüència de la manca d'atenció sanitària.

Pel que fa a l'eix de discriminació específic que es deriva de la desigualtat de gènere, es recomana involucrar les dones en el disseny dels espais públics tot recollint-ne les experiències i demandes, per tal de fer-los més segurs i inclusius i més adients per al desenvolupament d'activitats reproductives. Tenim experiències a Catalunya, on la política per combatre les desigualtats de gènere té en compte de manera concreta la dimensió de l'espai públic i la percepció diferent que se'n té per part de les dones, derivada del seu ús específic per part del col·lectiu i de les violències que pateixen les dones en alguns d'aquests espais. La perspectiva de gènere s'incorpora així en el disseny i la implementació de projectes urbanístics i en la

planificació del territori, en general. Un exemple concret el trobem a Vilassar de Dalt (Barcelona), amb el seu Pla municipal d'actuació per a la igualtat de gènere 2011-2014.

Pel que fa a la discriminació espacial, cal fomentar la construcció d'habitatge social fora dels barris de renda més baixa. Amb aquesta intenció de lluitar contra la discriminació espacial alhora que s'incrementa el parc d'habitatge assequible, a Barcelona, fruit de la pressió dels moviments socials, s'ha impulsat una normativa que obliga a reservar per a aquest ús el 30% del sostre dins les noves promocions i grans rehabilitacions dutes a terme en sòl urbà consolidat. I també es fan alguns esforços per perseguir les discriminacions practicades pels propietaris i agents immobiliaris cap a certs perfils d'inquilins, unes pràctiques que sovint acaben repercutint en formes de segregació espacial.

Com a exemple d'actuació contra la discriminació institucional i sistèmica, podem assenyalar la formació a policies locals esmentada anteriorment, amb la prohibició de l'ús de perfils racials o ètnics en les seves actuacions, incloent formacions específiques per combatre els estereotips vinculats a fenotips, origen ètnic, etc. i l'establiment de mecanismes de denúncia i registre específics de les detencions arbitràries (per exemple a la ciutat de Buenos Aires). També en serien exemples els plans d'equitat per a la contractació de personal dins el sector públic i privat ja esmentats.

En relació amb la discriminació institucional i el fenomen de la interseccionalitat, ajuntaments com el de Terrassa han incorporat aquesta perspectiva de manera més global,

amb el projecte Igualtats Connectades i la guia pràctica per promoure la igualtat i no-discriminació dins el municipi, publicada el 2019.

5. Conclusions

Com s'ha vist, la identificació i el combat de les discriminacions comporta dificultats atribuïbles al fet que tot sovint aquestes actuen de manera molt invisibilitzada, en connexió amb d'altres, i que a més es vegin reproduïdes i retroalimentades pel disseny i l'execució de certes polítiques públiques. Tanmateix, l'àmbit de l'administració local ofereix oportunitats per incidir-hi i tenir un impacte positiu, fent ús de les competències atribuïdes als poders municipals.

A tall de recomanacions, plantegem:

- Abordar les discriminacions de bracet, justament, de qui pateix situacions discriminatòries i, per tant, pot identificar-les millor. Cal, doncs, incorporar en la planificació urbana processos participatius reals, que involucrin aquests col·lectius en el disseny i la implementació dels programes. Aquesta participació ha de comptar necessàriament amb els moviments de base i la ciutadania organitzada que ja té identificades les discriminacions i articula reivindicacions concretes per abordar-les.
- Promulgar lleis que prohibeixin les conductes discriminatòries i que prevegin un seguiment adequat i un control periòdic del seu compliment, amb sancions i penalitzacions dissuasives. En relació amb la discriminació institucional, cal que les institucions i els

òrgans de govern revisin els seus discursos, els plans i les polítiques públiques per avaluar l'efecte que poden tenir sobre les minories i els col·lectius vulnerabilitzats. I, d'una manera més proactiva, cal desenvolupar campanyes de visibilització de les desigualtats i la discriminació que pateixen aquests col·lectius —per exemple, els que es dediquen a la venda ambulants— i engegar campanyes que n'expliquin i en dignifiquin la feina i les aportacions socioculturals.

- Destinar un pressupost específic per a polítiques de no-discriminació, tot creant unitats especialitzades i fent estudis sobre els espais públics, de cara a identificar els llocs on es produeixen dinàmiques discriminatòries a cada ciutat.

Cal tenir en compte, finalment, que moltes de les iniciatives esmentades, i que es poden emular i estendre, no només són de naturalesa administrativa o jurídica, sinó que també poden implicar elements simbòlics, de visibilització i conscienciació —observatoris, ordenances, memorials... — que no requereixen un esforç pressupostari, sinó simplement la voluntat política d'adoptar-les.

Bibliografia

COL·LECTIU PUNT 6. *Urbanismo feminista. Por una transformación radical de los espacios de vida*. Barcelona: Virus, 2019.

CRENSHAW, K. "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics". *University of Chicago Legal Forum*, 14 (1989), p. 139-167.

HARVEY, D. *Ciudades rebeldes: del derecho a la ciudad a la revolución urbana*. Madrid: Akal, 2013.

LEFEBVRE, H. *La producción del espacio*. Madrid: Capitán Swing, 2013.

NACIONES UNIDAS, *Nova Agenda Urbana, Habitat III*, <http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Catalan.pdf> (data consulta: 8/09/2022), 2016.

NEL-LO, O (ed.). *Efecto barrio. Segregación residencial, desigualdad social y políticas urbanas en las grandes ciudades ibéricas*. València: Tirant Lo Blanch, 2021.

SOUSA SANTOS, B. "Epistemología y Feminismo". *Utopia y praxis lationamericana*, núm. 2. 1997.

YOUNG, I.M. *Responsabilidad por la justicia*. Madrid: Ed. Morata, 2011.